

СПОЛУЧУВАНІСТЬ СЕНСОРНИХ ДІЄСЛІВ У СТРУКТУРІ СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКОГО ТЕКСТУ

Наталія ГОЛОВАЦЬКА (Чернівці, Україна)

У статті розглянута сполучуваність середньоанглійських сенсорних дієслів на матеріалі творів Дж. Чосера і встановлено домінуючі моделі кожного з видів сполучуваності.

The compatibility of the Middle English sensorial verbs on the basis of J. Chaucer's works is under study. The dominant models of each kind of compatibility are defined.

Вивчення мови в рамках системно-функціонального підходу приводить до встановлення механізмів і закономірностей функціонування мовних одиниць, бо такий підхід „дозволяє розкрити семантичну специфіку слів, структуру лексичного значення та ієрархію сем, що входять у нього, специфіку формування вільних і стійких сполучень, тобто все те, що є сферою функціональної реалізації лексем, сферою, на прикладі якої можна наочно простежити „семантичне життя” мови [2: 172]. Мета цієї роботи – встановлення у структурі середньоанглійського тексту функціонально-семантичних характеристик сенсорних дієслів і, зокрема, їх сполучувальних можливостей. Проблеми семантичного взаємозв'язку мовних одиниць неодноразово висвітлювалися в працях таких лінгвістів, як М.В. Крушевський, Л.В. Щерба, В.В. Виноградов, Ю.Д. Апресян, В.Г. Гак та ін., і зберігають свою актуальність у сучасній лінгвістиці (О.В. Рахліна, Г.Хельбіг, Р. Кіршнер, Б. Сміт, У.Ромер), яка висуває питання сполучуваності в якості пріоритетних. Оскільки лексико-семантична сполучуваність характеризує не лише ідіолект письменника [1: 15], а й віддзеркалює національну специфіку мови певного періоду в цілому, ми провели дослідження на матеріалі творів Дж. Чосера [3], який є яскравим представником літератури середньоанглійського періоду. Об'єктом дослідження слугували середньоанглійські сенсорні дієслова (далі – СД), що в основному значенні мають денотативний компонент чуттєвого сприйняття, виражений центральними дієсловами *see, hear, touch, taste, smell*. За допомогою компонентного й аналізу словникових дефініцій на матеріалі середньоанглійських словників [4; 5; 6] виокремлено 91 таке сенсорне дієслово. Метод суцільної вибірки і кількісний аналіз засвідчили, що із вибраних нами дієслів тільки 24 трапляються у творах Дж. Чосера, а саме:

1. сенсорні дієслова візуального сприйняття: *aspīen (espīen), entenden, i-sēn, kīken, lā (lō), lōken, pōuren, sēn (sēon), wīten* (всього – 724 рази) – 58%;
2. СД аудитивного сприйняття: *hēren, i-hēren, herknen, hūren, hlūsten* (всього – 282 рази) – 23%;
3. СД хептичного сприйняття: *hitten, i-tāken, tāken, touchen* (116 разів) – 9%;
4. СД дегустативного сприйняття: *ēten, drinken, tāsten, sāvōuren* (всього – 113 разів) – 9%;
5. СД ольфакторного сприйняття: *smellen, stinken* (всього – 15 разів) – 1%.

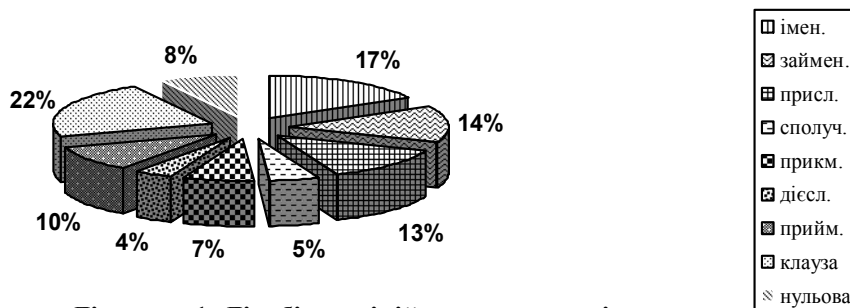
Отримані дані свідчать, що у творах Дж. Чосера за частотою вживаності більшу половину складають середньоанглійські СД візуального сприйняття, майже четверту частину дієслова сприйняття на слух, частота вживання СД хептичного і дегустативного сприйняття практично рівнозначна. На ґрунті цих сенсорних дієслів здійснений аналіз їхньої ліво- та правобічної сполучуваності з урахуванням критерію „жива” / „нежива” істота та „позитивне” / „негативне” значення. Для встановлення домінантного типу лінійного зв'язку розглядалася ліво- і правобічна сполучуваність середньоанглійських СД зі всіма частинами мови, а також випадки, коли вони мають нульову сполучуваність (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Лівобічна лінійна сполучуваність сенсорних дієслів у структурі середньоанглійського тексту

№	Лінійна сполучуваність з	Середньоанглійські сенсорні дієслова з компонентом					Усього
		<i>see</i>	<i>hear</i>	<i>touch</i>	<i>taste</i>	<i>smell</i>	
	іменником	12%	20%	29%	22%	0	17%
2.	займенником	14%	15%	18%	11%	33%	14%
3.	прислівником	14%	10%	4%	15%	7%	13%
4.	сполучником	5%	2%	3%	15%	33%	5%
5.	прикметником	7%	6%	11%	1%	0	7%
6.	дієсловом	3%	6%	2%	8%	0	4%
7.	прийменником	10%	8%	16%	16%	7%	10%
8.	числівником	0	0	2%	0	0	~0%
9.	клаузою	28%	19%	8%	9%	13%	22%
10.	нульова	7%	14%	6%	3%	7%	8%
		100%	100%	100%	100%	100%	100%

Результати табл. 1 свідчать, що у структурі середньоанглійського тексту в лівобічній сполучуваності СД візуального сприйняття з основним компонентом *see* властиво переважно сполучуватися з клаузами 28%, з іменними частинами мови – 12% і 14%, прислівниками – 14%; для СД аудитивного сприйняття з компонентом *hear* характерно лінійно сполучуватися здебільшого з іменниками – 20% та клаузами – 19%, із займенниками – 15% і нульова сполучуваність складає 14%; для СД хептичного сприйняття домінантною є сполучуваність з іменниками – 29%, з займенником 8% і прийменником 16%; середньоанглійські СД сприйняття на смак лінійно сполучуються переважно з іменником – 22%, прийменником – 16%, прислівником і сполучником по 15%; СД ольфакторного сприйняття з основним компонентом *smell* притаманно сполучуватися із займенником і сполучником – по 33%. Не властивою для середньоанглійських СД є їхня лінійна сполучуваність з числівниками зліва. Співвідношення між видами лівобічної сполучуваності середньоанглійських СД п'яти видів чуттєвого сприйняття наведено на діаграмі 1.

Діаграма 1. Лівобічна лінійна сполучуваність середньоанглійських сенсорних дієслів

Показники діаграми 1 свідчать, що у структурі середньоанглійського тексту у лівобічній сполучуваності сенсорних дієслів домінують моделі типу СД + клауза, СД + імен., СД + займен., СД + прислів.

У лівобічній сполучуваності сенсорних дієслів візуального сприйняття домінує їхнє лінійне сполучення із займенниками – 39%, з іменниками – 19% і дієсловами – 15% (див. табл. 2).

Таблиця 2.

Правобічна лінійна сполучуваність сенсорних дієслів у структурі середньоанглійського тексту

№	Лінійна сполучуваність з	Середньоанглійські сенсорні дієслова з компонентом					Усього
		<i>see</i>	<i>hear</i>	<i>touch</i>	<i>taste</i>	<i>smell</i>	
1.	іменником	19%	12%	12%	13%	7%	16%
2.	займенником	39%	33%	33%	39%	40%	37%
3.	прислівником	7%	9%	11%	6%	13%	8%
4.	сполучником	8%	12%	6%	11%	0	9%
5.	прикметником	~0%	~0%	0	0	13%	~1%
6.	дієсловом	15%	18%	16%	18%	7%	15%
7.	прийменником	5%	10%	9%	8%	0	7%
8.	числівником	~0%	0	0	0	0	~0%
9.	клаузою	2%	2%	6%	2%	0	2%
10.	нульова	5%	4%	7%	3%	20%	5%
		100%	100%	100%	100%	100%	100%

Дані табл. 2 свідчать, що правобічно для СД сприйняття на слух властиво сполучуватися із займенниками – 33%, із дієсловами – 18%, іменниками та сполучниками – по 12%. СД хептичного сприйняття переважно сполучуються справа з займенниками – 33%, іменниками – 12% і сполучниками – 11%. СД сприйняття на смак характерно сполучуватися із займенниками – 39%, дієсловами – 18%, іменниками – 13%, сполучниками – 11%. Для СД ольфакторного сприйняття притаманна лінійна сполучуваність із займенниками – 40%, прислівниками і прикметниками – по 20%, а також нульова сполучуваність – 20%. Середньоанглійським СД у правобічній сполучуваності не властиво лінійно поєднуватися з числівником. Співвідношення між видами правобічної сполучуваності середньоанглійських СД наведено на діаграмі 2.

За даними діаграми, займенник є доміантною частиною мови, з якою СД лінійно сполучаються у структурі середньоанглійського тексту. Притаманна їм також лінійна сполучуваність з іменниками і дієсловами. Незначна – правостороння сполучуваність СД з прикметниками та клаузою. Контекстуальний та кількісний аналізи засвідчили, що у структурі середньоанглійського тексту у своїй лінійній сполучуваності сенсорні дієслова переважно сполучаються з безособовими лексемами (далі – БЛ) – 679 разів і менше з особовими (далі – ОЛ) – 575 разів, при цьому домінує критерій позитивного значення ОЛ/БЛ над негативним, відповідно: ОЛ+ лінійно сполучуються із СД 558 разів, ОЛ- – 17 разів, БЛ+ – 650 і БЛ- – 29 разів.

Проведені контекстуальний та порівняльний аналізи на матеріалі творів Дж. Чосера засвідчили певні особливості лексичної сполучуваності сенсорних дієслів у структурі середньоанглійського тексту. Розглянемо кілька випадків. Так, СД *aspīen* (*espīen*) у сполученні з прийменниками *after*, *upon* проявляє компонент візуального сприйняття „to spy or act as a spy”, з прийменником *out* – „to discover (a person or thing that is concealed)”, з

прийменником *frō* – „to distinguish”. Основний компонент *to see* проявляється, коли СД *aspīen* лексично сполучається (див. реч. 1 а-в):

1 а) з клаузою – *Arcite gan espue Wher as this lady romed to and fro*. Arcita looked to see this lady who went roving to and fro. [3 (Cant.Tales Knight A.254)];

б) з *of*-виразом – *Thanne shaltow hange hem in the roof ful hie, That no man of oure purveiaunce espue*. Then you shall hang them near the roof-tree high, that no man our purveyance may see. [3 (Cant.Tales Miller A.458)];

в) з додатком – *This Chauntecleer, whan he gan hym espue, He wolde han fled*. When Chauntecleer did then espy, he would have fled [3 (Cant.Tales Nun's Prologue B.516)].

Середньоанглійське СД *sēn* (*sēon*) у своїй лексичній сполучуваності порівняно з іншими СД має багато особливостей (див. 2 а-ж). Наприклад, значення „бачити, сприймати очима” у структурі тексту часто передається лексичним сполученням цього СД з виразами типу *прийм. + імен., прийм. + прикм. + імен.: sēn mid (at, thurgh) eie, ~ with eie (eien, sight, bodi-sight, eie-sight), ~ with bodiliche eien* (див. 2а):

2 а) *Of al that day she saugh hym nat with ye*. For all day she'd not seen him [3 (Chaucer CT.Mil. A.307)]. *He saw me never with even sight*. He'd never seen me with his eyes. [3 (Legend of Good Wife 2043)].

У пасивних конструкціях типу *ben sene; ben sene to* СД *sēn* може виражати значення „to appear to sb.” (див. 2 б):

2 б) *That in hir coppe ther was no ferthyng sene*. That on her cup no speck or spot appeared. [3 (Cant.Tales Prologue A.134)].

Притаманні СД *sēn* у структурі середньоанглійського тексту лексичні сполучення типу: *sēn in sight, ~ with eie, ~ with (bodiliche, fleshlich) eien* „to be able to see with the eyes; have or employ the faculty of sight”; *as thou seest, as you see* „as you can see”; *as we sene, so we haven sene, as ye mouen ~, as ye sene (at eie, as men mighten ~* „as we've seen, so we have seen, as you may see” і т.п. Лексичне сполучення *sēn* з виразом *haven eien to ~* „have eyes with which to observe” передає значення „to look, observe, watch”, з прийменником *~ in* – „to look on (sb.)”; з *~ in-to* – „look into (heaven)”; його лексичне сполучення з прийменником *~ of* має значення „look on (sb.), watch (an action)”; з виразом *~ of with eien* або з прийменником *~ on* містить компонент „look on (sb. or sth.)”; з виразами *~ on thurgh fleshes eie-sight; ~ ther-of (ther-on)* передає значення „to look at sth.”. У структурі середньоанглійського тексту фіксуються також такі сталі лексичні сполучення СД *sēn* з прикметниками, як *fair (god, smal, sorweful, etc.) to ~, fair (good, small, sorrowful, etc.)* „to look at”; *hidous (loveli, meke, etc.) for to ~* „hideous (lovely, meek, etc.) to look at” (див. 2 в):

2 в) *And lyk a mayden meke for to see*. And was meek like a maiden to look at [3 (Cant.Tales Miller A.94)].

Лексичне сполучення СД *sēn* з виразами на позначення порівняння, як напр. *lik an asshe to ~, lik a daiesie for to ~* передає значення „to seem” (див. 2 г, д):

2 г) *The white coroune above the grene Made hire lyk a daysie for to sene*. So that the white crown above the green Made her like a daisy to seem [3 (Legend of Good Wife 224)];

д) *Ded wex hire hew, And lyk an ash to sene*. Her hue waxed deathly, and like ash did seem. [3 (Legend of Good Wife 2649)].

У структурі тексту нерідко спостерігається лексичне сполучення СД *sēn* з іменниками на позначення емоційного стану людини у виразах типу *ben joie (merveille, a wonder sight, etc.) to ~, ben reuthe for to ~* „to be a joy (marvel, wondrous sight, pity, etc.) to see or observe” (див. 2 ж):

2 ж) *He brast out for to wepe So tenderly that routhe it was to sene*. And with these words he began to weep So tenderly a pity it was to see. [3 (Legend of Good Wife 1034)].

Характерне сполучення для СД *sēn* – лексичне сполучення з дієсловом *lat*, напр.: *lat se let see, lat se of let know of* (див. 2 з, к):

2 з) *Lat se konne ye youre fader countrefete! Let see if you can your father counterfeit.* [3 (Cant.Tales Nun's Prologue B.555)].

к) *Lat se now of youre wommanly pitee. Let know of your woman's pity.* [3 (Cant.Tales Knight A.2225)].

Метод суцільної вибірки дозволив виокремити 52 середньоанглійських слова і вирази (див. табл. 3), з якими СД властиво лексично сполучуватися (до уваги бралися лише ті лексичні сполучення, частота вживання яких у творах Дж. Чосера складає 5 разів і більше).

Таблиця 3.

Лексична сполучуваність сенсорних дієслів у структурі середньоанглійського тексту

Лексична сполучуваність середньоанглійських сенсорних дієслів із					
словами	к-ть	словами	к-ть	словами	к-ть
<i>may</i> ~	123	<i>tho(ugh)</i> ~	20	<i>(at) ones</i> ~	8
<i>wel</i> ~	58	~ <i>here</i>	18	<i>ful (well, many ...)</i> ~	8
<i>ther</i> ~	49	<i>sith (syn)</i> ~	16	<i>often</i> ~	8
<i>be</i> ~	43	<i>as (men, ye ...)</i> ~	16	~ <i>biforn</i>	8
<i>never(e)</i> ~	38	<i>that (I, man ...)</i> ~	16	<i>joye to</i> ~	7
<i>for to</i> ~	34	~ <i>so (yong, cruelly)</i>	16	<i>sorwe to</i> ~	7
<i>now</i> ~	32	~ <i>yet</i>	15	~ <i>how (woful)</i>	7
<i>kan (can)</i> ~	31	<i>than(ne) (then)</i>	15	~ <i>right anoon</i>	7
<i>as (I, men ...)</i> ~	31	<i>heere may ye</i> ~	15	<i>till</i> ~	7
~ <i>how ...</i>	30	<i>(no) more</i> ~	14	~ <i>yond (adoun)</i>	6
<i>let(te) (lat)</i> ~	28	<i>day by day (al day)</i> ~	14	<i>thus</i> ~	6
<i>whan that (whan I)</i> ~	28	<i>was to</i> ~	13	<i>routhe</i> ~	6
<i>had</i> ~	26	~ <i>ever</i>	10	<i>last</i> ~	6
~ <i>with ey (ey sight)</i>	26	<i>as ... as</i> ~	10	~ <i>to (a) – morwe</i>	6
~ <i>(my, her) tyme</i>	25	<i>so</i> ~	10	<i>somtyme</i> ~	5
~ <i>eek</i>	21	<i>right (platly) to</i> ~	9	~ <i>(this)sighte</i>	5
~ <i>al (bare)</i>	20	<i>first</i> ~	9	<i>made (maad) yow</i> ~	5
~ <i>beautee (flower)</i>	20				

(~ – різні граматичні форми са. СД *sēon*)

Дані табл. 3 свідчать, що у творах Дж. Чосера чітко виражена лексична сполучуваність СД із середньоанглійськими словами, як у виразах *may see (se, heer)*, *wel seene*, *ther seyn (seen)*, *be sene (seen)*, *nevere seen mo*, *for to se(en)*, *now se*, *kan wel seen*, *kan no man se*, *as men may in the hevene see*, *as men may in her storie see*, *se how thy Damyan*, *lat (us) se*, *whan that he saugh his tyme* і т.п.

Контекстуальний та кількісний аналізи уможливили виокремлення групи іменників, які у структурі середньоанглійського тексту виступають у ролі логічного підмета, з якими СД семантично сполучаються. А саме : 1) іменники на позначення особи *man, womman, child* – 71 раз; 2) іменники на позначення роду заняття та професії *abbot, juge, doctours, officer, clerke, stewards, constable, millere, mayden, marchant, alkamystre, maister, prophete, monk, frere, maister, hunte* – 19 разів; 3) іменники на позначення родинних зв'язків *fader, suster, doghter* – 6 разів; 4) іменники зі значенням соціального статусу *kyng, lord, lady, madame, knyght, mayden, maister, comune, quene, freend* – 17 разів; 5) іменники на позначення істоти або тварини *creature, nymphs, fauns, amadrides, wight, boor, fox* – 7 разів; 6) збірні іменники *folk, world, comune, alle, city, pe(o)ple* – 14 разів; 7) іменники на позначення вищих добрих чи злих сил *God, aungel, sathan* – 13 разів; 8) іменники на позначення власних імен *Alla, Theseus, Jeremie, Phebus, Hooste, Walter, Pluto, Aurelius, Melibeus, Prudence, Maximus, Scipioun, Eneas, Anthony, Iasoun, Tereus, Criseyde, Deiphebus, Troilus, Tisbe, Calkas, Ector, Pandarus, Nece, John, Januarie* – 39 разів; 9) абстрактні іменники *prescience, foresight, derknesse of deeth* – 3 рази; 10) іменники на позначення частин тіла *eyen* – 4 рази; 11) іменники, що стосуються церковної сфери *abbot, chanon, monk, frere* – 4 (див. діаграму 3).

Діаграма 3. Семантична сполучуваність середньоанглійських сенсорних дієслів з групами іменників

Дані діаграми 3 засвідчують, що у структурі тексту середньоанглійські сенсорні дієслова частіше сполучаються з семантичними групами іменників на позначення особи та власних імен, рідко – з групами іменників, що стосуються церковної сфери, частин тіла та з абстрактними іменниками.

Отже, ми дослідили лінійну, лексичну та семантичну сполучуваність сенсорних дієслів у структурі середньоанглійського тексту і встановили, що у лінійній лівобічній сполучуваності превалюють моделі *СД + клауза*, *СД + імен.*, *СД + займен.*, *СД + прислів.*, правобічно – *СД + займен.*, *СД + імен.*, *СД + дієсл.* Не властивою для середньоанглійських СД є їхня лінійна сполучуваність з числівниками і право-, і лівобічно. Аналіз їх лінійної сполучуваності за критерієм жива / нежива істота показав, що домінує сполучення СД з безособовими лексемами і позитивне значення такої сполучуваності переважає над негативним. Установлено певні особливості лексичної сполучуваності СД на прикладі сенсорного дієслова *sēon* і визначено, що у ній домінує сполучуваність СД з *may, wel, ther, be, nevere, for to, now, kan, as (man) may, how, lat (lette), whan that*. У семантичній сполучуваності середньоанглійських СД переважають групи іменників на позначення особи та власних імен.

Перспективами подальшого дослідження є виокремлення і порівняння домінуючих груп іменників у семантичній сполучуваності давньо-, середньоанглійських і сучасних англійських сенсорних дієслів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бадертдинова Л. А. Семантика и сочетаемость имен-названий времен и месяцев года в языке произведений И.А. Бунина: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Бадертдинова Лилия Абрамовна. – Казань, 2004. – 179 с.
2. Лешкова О.О. К вопросу о норме в сфере сочетаемости слов (на материале польского и русского языков) / О.О. Лешкова // Славянский вестник. – М. : МАКС Пресс, 2004. – Вып. 2. – С. 172–181.
3. The Canterbury Tales, Troilus and Criseyde, The Book of the Duchess, The Parliament of Fowls, The Legend of Good Woman, The House of Fame [Electronic resource] / Chaucer Geoffrey. – Librarius, 1997. – Access mode: <http://www.librarius.com/index.html>.
4. Mayhew M.A. Concise Dictionary of Middle English From A.D. 1150 to 1580 / M.A. Mayhew, W.W. Skeat. – Oxford: At the Clarendon Press, 1888. – 272 p.
5. The Middle English Compendium [Electronic resource] / [Chief Ed. Frances McSparran ..et al]. – University of Michigan Digital Library Production Service, 2001. – Access mode: <http://quod.lib.umich.edu/m/med/>.
6. Stratmann Francis Henry A Middle-English Dictionary containing words used by English writers from the twelfth to the fifteenth century / F.H. Stratmann, ed. by Henry Bradley. – a new ed., re-arranged, revised and enlarged. – Oxford : OUP, 1891. – 710 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Головацька – асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Наукові інтереси: історична семантика дієслів англійської мови.